

De neoklassieke benadering als exportartikel

Auteur(s):

Bergeijk, P.A.G. van

De auteur is werkzaam bij het Ministerie van Economische Zaken. Dit artikel is op persoonlijke titel geschreven.

Verschenen in:

ESB, 81e jaargang, nr. 4057, pagina 431, 8 mei 1996

Rubriek:

Boekbespreking

Trefwoord(en):

chili, economische, orde, boekbesprekingen

Wat hebben de Chileense en de Nederlandse 'marktmafia' met elkaar gemeen?

In 1973 maakte een militaire junta onder leiding van Generaal Pinochet een bloedig einde aan het socialistische experiment van de Chileense president Allende. In de nasleep van de staatsgreep nam een kleine elite van in Chicago opgeleide Chileense economen het roer van de economische politiek over. Het beleid werd gericht op het rigouze terugdringen van de rol van de overheid in de Chileense economie, en wordt wel gezien als een voorloper van de politiek van Thatcher.

De goed gedocumenteerde, uiterst leesbare dissertatie waarop Valdés aan de universiteit van Princeton promoveerde, handelt over de wetenschappelijke vorming die uiteindelijk bepalend was voor de rol die deze elite van 'Chicago boys' kon en wilde spelen ten tijde van het militaire regime.¹ Valdés onderzoekt de overdracht van de 'neoklassieke ideologie' en bestudeert de rol die technocratische elites spelen in maatschappelijke moderniseringsprocessen zonder evenwel te vervallen in voor de hand liggende samenzweringstheorieën.

De Chicago boys in Chili

Het uitzonderlijke verhaal van de Chileense Chicago-revolutie begint in het midden van de jaren vijftig toen het Amerikaanse ministerie voor ontwikkelingshulp een samenwerkingsovereenkomst financierde tussen de University of Chicago en de Universidad Católica de Chile. Kernpunten van de overeenkomst waren een professionalisering van de economische faculteit van de Universidad Católica en een reorganisatie van zijn curriculum, een trainingsprogramma voor Chileense studenten in Chicago en een onderzoeksinstituut dat zich richtte op de neoklassieke analyse van Latijnsamerikaanse problemen.

Valdés maakt helder dat het project vanaf het eerste moment vooral bedoeld was om een tegenkracht te scheppen tegen de marxistische en structuralistisch-institutionele invalshoeken die de Latijnsamerikaanse economiebeoefening domineerden. Het paradigma dat door de Chicago School wordt uitgedragen, is zeer geschikt voor een dergelijke vorm van economisch imperialisme. De echte Chicago-econoom denkt en werkt immers louter op basis van neoklassieke uitgangspunten, stelt de feitelijke en de ideale markt aan elkaar gelijk, verdedigt de individualistische markteconomie op morele en pragmatische gronden en past de economische analyse op alle aspecten van het leven toe. In feite is er slechts plaats voor één theorie: de juiste, en die is in Chicago ontwikkeld.

Het uitwisselingsprogramma van Chileense studenten was de spil waarom de overdracht van het neoklassieke gedachtegoed draaide. Door uitzending naar Chicago traden de studenten toe tot de elite van kundige professionals. In Chicago was er een speciaal programma voor deze studenten waardoor een meer dan gemiddelde binding met hoogleraren en de alma mater ontstond. Teruggekeerd in Chili versterkten de studenten de wetenschappelijke staf van de economische faculteit waar de invloed van Chicago snel groeide en de groep in het midden van de jaren zestig het faculteitsbestuur kon overnemen. De transmissie van Chicago naar de Universidad Católica de Chile leek aldus bestendig en succesvol.

Isolement

Het dogmatische Chicago-denken werd op deze manier echter in een maatschappelijke context geïntroduceerd die traditioneel gericht was op consensus en een meer institutionele economiebeoefening voorstond. De recipient bleek in staat noch bereid de analytische bijdrage op haar waarde te schatten of de merites van deze benadering voor de economische politiek te begrijpen. Aldus verkeerden de deelnemers aan het Chicago-project eigenlijk vanaf het eerste moment in een maatschappelijk isolement: overtuigd van het eigen gelijk, maar door hun doelgroep (nieuw-liberale politici en Chileense ondernemers) gezien als een sekte op een ivoren toren. De zelfverkozen positie van verdediger van de academische zuiverheid werd zo nog eens extra versterkt: de uit Chicago terugkerende studenten konden eigenlijk alleen nog maar een academische carrière volgen en daarvoor was zuiverheid in de leer een vereiste.

Er was een enorme schok nodig om dit isolement te doorbreken. De schok werd gevormd door de verkiezing van Allende die een proces van nationalisering, naasting en onteigening in gang zette. De uiterst conservatieve opvattingen van de Chicago boys leverde de groeiende oppositie de gevraagde munitie en de groep werd op deze manier betrokken bij het formuleren van een 'realistisch alternatief' voor de economische politiek van Allende. Toen de militairen de macht overnamen, lag er dus een blauwdruk voor een nieuwe economische orde klaar die, aldus Valdés, uiteindelijk als de belangrijkste ideologische basis van het regime van Pinochet functioneerde. Het autocratische bewind voerde beleid zonder interesse in de mogelijk negatieve consequenties van de economische maatregelen en

bleef aldus zuiver in de neoklassieke leer.

Economie en politiek

In economische termen was de toepassing van het Chicago-model op de Chileense economie tamelijk succesvol en Chili wordt vaak gepresenteerd als het prototype van een geslaagd beleid van structurele hervorming. Dikwijls wordt Chili genoemd als een voorbeeld om de stelling te illustreren dat ingrijpende economische beleidswendingen slechts mogelijk zijn onder een rechts bewind en onder druk van ernstige crisis². Chili wordt ook gezien als een model waarmee op zeer effectieve wijze met behulp van structurele hervormingen socialistische kenmerken worden geëlimineerd en door verstrekkende privatisering de keuze voor een markt-georiënteerde economie onomkeerbaar wordt gemaakt. In dit verband wordt ook wel een parallel getrokken met de privatisering in de voormalige centraal geleide economieën in Midden- en Oost-Europa.

In politieke termen kan het regime van Pinochet gezien de enorme schendingen van de mensenrechten evenwel louter als een verlies worden beschouwd. Ook de parallel met Oost-Europa gaat niet op. In Chili gebruikte een militaire dictator denationalisering om de maatregelen van de democratisch gekozen regering Allende terug te draaien; in Oost-Europa nemen democratisch gekozen overheden onomkeerbare stappen om af te rekenen met de erfenis van de communistische dictatuur³.

Valdés beargumenteert dat de uiteindelijke legitimering van het Chileense marktgeoriënteerde beleid eerst kon plaatsvinden na het herstel van de democratie toen de regering van president Aylwin de uitgangspunten van een gezond en stabiel economisch beleid handhaafde, maar hierbij wel de kosten van economische maatregelen in het bijzonder voor de zwakkere groepen in de Chileense maatschappij betrok.

Overeenkomsten met Nederland?

Ook in Nederland is enige jaren een proces in gang waarbij steeds meer waarde wordt gehecht aan het inschakelen van de markt en het terugdringen van de rol van de overheid. Net als in Chili wordt dit proces - wellicht nog het meest prominent door Van Waarden - in verband gebracht met een kleine elite van Haagsche beleidsmakers die een 'ideologische bevlieging' nastreeft. *De Volkskrant* heeft deze groep 'de marktmafia' genoemd; een aansprekende geuzennaam, die geen recht doet aan het feit dat het hierbij om een nogal heterogeen gezelschap gaat dat er niet voor terugschrikt om verschillen van inzicht in de populaire vakpers uit te vechten⁴. Het gaat naar mijn waarneming in tegenstelling tot de Chileense kongsi van gelijkgestemden in Nederland meer om een cluster van geïnteresseerden⁵. Ook om andere redenen is er mijns inziens geen sprake van een door een kleine groep van technocraten aangestuurd ideologisch proces. De belangrijkste elementen van de nieuwe beleidsstrategie beschikken over een breed politiek draagvlak en zijn ook duidelijk herkenbaar in de verkiezingsprogramma's van de grote politieke partijen uit 1994⁶. Ten slotte gaat het bij de marktmafiosi niet om een groep met een gemeenschappelijke achtergrond of training: er is geen sprake van een school of van een universitaire uitvalsbasis.

De discussie over deze aangelegenheden wordt overigens ernstig gehandicapt door een voor het Nederlandse discours ongebruikelijk gebrek aan kwantificering (en hier dringt zich een vergelijking met de ervaringen in Chili wel op). Wanneer men de feitelijke markt gelijk wil stellen aan de ideale markt dan moet de werkelijkheid worden aangepast aan de theorie. De economen van Pinochet volgden die route; de prijs in termen van maatschappelijke kosten kan dan erg hoog zijn.

Aanvankelijk is de nieuwe weg door Nederlandse beleidsmakers op 'eigen merites' ingeslagen, dat wil zeggen op basis van kwalitatieve analyses waarbij de mogelijke negatieve korte-termijnconsequenties van structurele hervorming grotendeels buiten beeld bleven. De keuze voor een beleidswende zonder 'fine tuning' was een opgelegde: het Centraal Planbureau noch de Nederlandse universiteiten beschikten over instrumenten om deze vraagstukken te analyseren. Sinds 1993 neemt evenwel de (mede door het beleid geïnduceerde) wetenschappelijke belangstelling sterk toe en is er sprake van een analytische inhaalslag⁷. Naar verwachting zal het hierdoor ook beter mogelijk worden voor- en nadelen evenwichtig af te wegen. Deze aanzet tot kwantificering contrasteert overigens weer met de anti-marktretorie die met lege handen (althans zonder empirisch bewijs) poneert dat het Nederlandse systeem doelmatig is en niet zou moeten worden aangepast of bijgestuurd.

Slot

De ontwikkelingen in de Nederlandse economische politiek weerspiegelen de mondiale herwaardering voor de markt als coördinatie- en allocatiemechanisme. Ook op andere terreinen is Chicago er in geslaagd een stempel te drukken op de economiebeoefening. Sinds 1990 illustreren de Nobelprijzen voor Miller, Coase, Becker, Fogel en Lucas dat de theorieën uit Chicago gewilde exportproducten zijn in economenland. Dit succes rechtvaardigt ten minste één vraagteken bij een centraal punt in de dissertatie van Valdés, die de opkomst van de Chicago boys in Chili als een gevolg van intentioneel handelen beschouwt. Het is immers niet ondenkbaar dat de economische analyse die door Chicago werd uitgedragen het beste product is dat op de markt van ideeën verkrijgbaar is

1 J.G. Valdés, *Pinochet's Economists: The Chicago School in Chile*, Cambridge University Press, 1995, 334 blz. + xiii, index ISBN 0 521 45146 9, f 105.

2 Zie bijvoorbeeld J. Williamson (red.) *The political economy of policy reform*, Institute for International economics, Washington D.C. 1994.

3 P.A.G. van Bergeijk en R.C.G. Haffner, *Privatization, deregulation and the macroeconomy*, Edward Elgar, 1996, blz. 36-37.

4 M. Ackermans en H. van den Hende, Marktmafia, *de Volkskrant*, 23 januari 1995.

5 Een goede illustratie vormt de traagheidsratio die aan de basis staat van pogingen het functioneren van markten te meten. Deze methode die ironisch genoeg in 1991 door Kuipers als eerste op Nederland is toegepast, heeft vooral een rol gespeeld in enige pittige

discussies tussen beleidmakers op het Ministerie van Economische Zaken en op het Ministerie van Financiën.

6 R.C.G. Haffner en P.A.G. van Bergeijk, The economic consequences of Dutch politics, *De Economist*, 1994, blz. 497-505.

7 M.A. van Dijk en P.A.G. van Bergeijk (*Marktwerking, markup ratio's en marktmacht*, 1996) inventariseren recente empirische studies die betrekking hebben op de werking van Nederlandse markten voor goederen en diensten. Van de 32 studies zijn er 25 (78%) na 1993 gepubliceerd.